

DOI: 10.34015/2523-4552.2026.2.19
УДК 343.341:341.324

Олейніков Д. О.,
кандидат юридичних наук, професор
спеціальної кафедри Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
e-mail: d.o.olieinikov@nlu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8515-5241>

ОКУПАЦІЯ ЯК КОНТЕКСТУАЛЬНА ОЗНАКА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

У статті здійснено комплексний аналіз окупації як контекстуальної ознаки колабораційної діяльності в умовах сучасного міжнародного збройного конфлікту та збройної агресії російської федерації проти України. Досліджено міжнародно-правові та кримінально-правові аспекти розуміння окупації, а також її значення для кваліфікації окремих форм колабораційної діяльності, передбачених ст. 111-1 Кримінального кодексу України. Особливу увагу приділено аналізу правових позицій Верховного Суду, сформульованих у постанові Касаційного кримінального суду від 10 грудня 2024 року у справі № 202/13808/23, у якій окупацію фактично розглянуто як іманентну умову існування колабораційної діяльності.

Обґрунтовано, що встановлення факту окупації має принципове значення для кримінально-правової оцінки діянь з ознаками колабораційної діяльності, оскільки саме окупація в низці випадків виступає контекстуальною ознакою відповідного кримінального правопорушення. Визначено, що підхід, запропонований Верховним Судом, відображає особливості конструктивної побудови складів найтяжчих міжнародних злочинів, для яких характерною є наявність контекстуальних елементів, що виходять за межі традиційної структури складу кримінального правопорушення.

На підставі аналізу положень міжнародного гуманітарного права, зокрема ст. 42 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року, рішень Міжнародного Суду ООН та Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії, а також сучасної міжнародно-правової доктрини досліджено критерії встановлення окупації території та ефективного контролю окупаційної держави. Проаналізовано співвідношення понять «окупація», «тимчасово окупована територія», «окупаційна адміністрація держави-агресора», а також проблематику здійснення опосередкованого ефективного контролю над територією через підконтрольні місцеві утворення.

Аргументовано, що відсутність чітких критеріїв визначення окупації у вітчизняному кримінальному законодавстві та неоднозначність окремих міжнародно-правових підходів створюють ризики для правозастосовної діяльності, зокрема в частині кваліфікації колабораційної діяльності та інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з окупацією території. Зроблено висновок про необхідність подальшого доктринального осмислення поняття окупації та вироблення чіткіших критеріїв її встановлення для цілей кримінально-правової кваліфікації.

Ключові слова: окупація, колабораційна діяльність, контекстуальна ознака, міжнародне гуманітарне право, ефективний контроль, окупаційна адміністрація, тимчасово окупована територія, злочини проти основ національної безпеки, кримінально-правова кваліфікація.

Постановка проблеми. В умовах російської агресії, яка почалася у 2014 році з анексії АР Крим та фактичної окупації окремих територій Донецької та Луганської областей, в Особливій частині Кримінального кодексу України з'явилася низка категорій, пов'язаних із тими чи іншими аспектами окупації та її наслідків. Йдеться переважно про окремі суспільно небезпечні діяння, криміналізовані з 2014 року (ст. ст. 111-2, 146-1, 332-1, 436-2 КК України), або вже наявні норми, що зазнали змін (ст. ст. 127 та 438 КК України). Водночас саме поняття «окупація» майже не отримало належної уваги в науці кримінального права, а чинні положення, розроблені, зокрема, у Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», не повною мірою відповідають потребам правозастосовної практики.

На додаток до проблем власне вітчизняного характеру виникають проблеми, що існують у міжнародному праві, а також ті, що зумовлені реаліями ведення бойових дій у сучасних умовах. Характеризуючи такі проблеми, Трістан Ферраро підкреслив, що «окрім неточності юридич-

ного визначення окупації, існує також низка інших ускладнюючих чинників, таких як продовження воєнних дій, подальше здійснення певного обсягу владних повноважень місцевим урядом або відмова сторони, що вторглася, взяти на себе зобов'язання, які обумовлені здійсненням влади над іноземною територією. Не менш складним з правової точки зору може бути й визначення моменту припинення окупації. Поступове згортання присутності, часткове виведення військ, збереження певних компетенцій щодо територій, які раніше були окуповані, утримання військової присутності на підставі згоди, легітимність якої викликає сумніви, або ж еволюція засобів здійснення контролю з часу прийняття Гаазьких правил — усі ці обставини можуть ускладнювати юридичну кваліфікацію конкретної ситуації та породжувати численні питання щодо того, коли можна вважати, що окупація закінчилася» [1, р. 134].

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду 10 грудня 2024 року у справі № 202/13808/23 [2] щодо особи, засудженої за ч. 7 ст. 111-1 КК України, зробив декілька висновків у кон-

тексті колабораційної діяльності, яка, на думку суддів, в умовах збройної агресії однієї держави проти іншої є достатньо поширеною формою співпраці населення з ворогом. У постанові визначено, що, на відміну від інших можливих форм взаємодії з агресором, колабораціонізм можливий лише в умовах окупації, які якраз і визначають сутність цього суспільно небезпечного явища. У світлі цього рішення важливого значення набувають осмислення та доктринальне тлумачення (а згодом — і законодавче закріплення) категорій і понять, пов'язаних з окупацією як формою збройної агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню проблемних питань кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність присвячено значну увагу в науковій літературі останніх років. Зокрема, серед авторів, які досліджували означену тематику, необхідно згадати Ю. В. Бауліна, О. І. Букреєва, В. В. Малюка, Р. О. Мовчана, Ю. В. Орлова, В. І. Павликівського, Є. О. Письменського, М. А. Рубаценка, В. В. Сокурєнка, С. О. Харитонова, М. І. Хавронюка, Н. В. Шульженко, А. М. Яценка та ін.

Праці вказаних та інших науковців, безперечно, сприяли вирішенню низки практичних питань кримінально-правової оцінки діянь з ознаками колабораційної діяльності, проте окремі питання залишилися невирішеними, особливо у контексті сучасної слідчо-судової практики. Це зумовлює необхідність подальших наукових розвідок, пов'язаних з аналізом окремих положень законодавства про кримінальну відповідальність, особливо в частині характеристики такої контекстуальної ознаки

колабораційної діяльності, як факт окупації.

Постановка завдання. Метою статті є визначення змісту окупації як контекстуальної ознаки колабораційної діяльності, з'ясування міжнародно-правових критеріїв встановлення факту окупації та їх значення для кримінально-правової кваліфікації окремих форм колабораційної діяльності в Україні, а також уточнення змісту похідних категорій «окупована територія» й «окупаційна адміністрація держави-агресора».

Виклад основного матеріалу. Колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду 10 грудня 2024 року у справі № 202/13808/23 підкреслила, що виходячи з факту можливості колабораціонізму лише в умовах окупації, іманентною ознакою всіх кримінальних правопорушень, які становлять колабораційну діяльність, є наявність сталих зв'язків суб'єкта цих правопорушень із відповідною окупованою територією, поза межами якої явище колабораціонізму існувати не може. У разі вчинення відповідних діянь особами, які не мають зв'язків із тимчасово окупованою територією, навіть якщо такі особи є громадянами України, але при цьому проживають в інших місцевостях, такі діяння не є колабораційною діяльністю за своєю суттю, а тому їх необхідно кваліфікувати за іншими статтями.

Разом із цим Суд визнав, що взаємодія із ворогом може бути дистантною, що є специфічною рисою насамперед інформаційних діянь, вчинення яких на шкоду Україні є можливим як на тимчасово окупованій території, так і на території, що підконтрольна Україні, чи взагалі за

кордоном. Але навіть визнання можливості безконтактної взаємодії з ворогом, не повинно змінювати соціально-правової природи колабораційної діяльності як такої, що як явище існує лише на окупованих територіях.

Погоджуючись із тим, що взаємодія із ворогом може бути дистантною, все ж підкреслимо, що вказаним вище рішенням у диспозиції ст. 111-1 КК України, по-суті, було закріплено наявність окупації на рівні контекстуальної ознаки. І в цьому Верховний Суд використав особливості конструктивної побудови складу кримінального правопорушення, притаманні найтяжчим міжнародним злочинам. Як вказують автори науково-практичного коментаря до ст.ст. 442 та 442-1 КК України, «структура складу міжнародного злочину, так само як і складу ординарного злочину внутрішньодержавного характеру, містить як об'єктивні, так і суб'єктивні елементи, проте не обмежується ними. Відмінністю та унікальністю цих найтяжчих та найнебезпечніших злочинів є наявність у їх структурі контекстуальних елементів, які характеризують обставини, що самі по собі є самостійними юридичними елементами (або навіть фактами) [3, с. 16].

Проблемним питанням, вирішення якого цілком незаслужено не стоїть на порядку денному в науці кримінального права, є визначення, зміст та ознаки такого акту агресії, як окупація. Як бачимо, від правильного встановлення контексту окупації залежить правильна кваліфікація діяння із ознаками колабораційної діяльності, не кажучи вже про встановлення відповідних складових злочину агресії (ст. 437 КК України).

Що ж стосується диспозиції ст. 111-1 КК України, то саме поняття окупації як такої, згадується двічі в контексті заперечення факту її встановлення та утвердження, а в інших випадках стаття містить згадування окупованих територій та окупаційної адміністрації держави-агресора. Зазначене зумовлює необхідність дослідження як поняття «окупація», так і понять «окупована територія» й «окупаційна адміністрація», які є похідним продуктом розуміння окупації.

В міжнародному гуманітарному праві (далі за текстом - МГП) термін «окупація» прямо не розкривається, проте укладниками міжнародних договорів надаються окремі орієнтири та критерії, що вказують на те, яку саме територію можна вважати окупованою. Відповідно до ст. 42 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі (дата набрання чинності для України: 24.08.1991) [4], територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника. Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції.

Визначення окупації, надане в ст. 42 Гаазької конвенції 1907 року, визнається міжнародними судовими інституціями як базове. Зокрема, у рішенні по справі *Prosecutor v. M. Naletilić and V. Martinović, Judgment, Case No. IT-98-34-T* визначено, що «хоча Женевська конвенція IV є подальшою кодифікацією прав та обов'язків окупаційної держави, вона не скасувала Гаазьке положення з цього питання. Таким чином, за відсутності визначення «окупації» в Женевських конвенціях, Палата по-

силається на Гаазьке положення та наведене в ньому визначення, беручи до уваги звичаєвий характер цього Положення».

Таким чином, в МГП термін «окупація» вживається в єдиному розумінні, яке наведено в ст. 42 Гаазької конвенції 1907 року. Доктринально окупація може поділятися на окремі види:

а) військова окупація (класичне розуміння), яка здійснюється під час міжнародного збройного конфлікту. При цьому окупуюча держава фактично контролює територію іншої держави. Суверенітет окупованої держави не переходить до окупанта, а останній зобов'язаний забезпечувати порядок і безпеку населення;

б) окупація без спротиву (без бойових дій). Може здійснюватися навіть без активних бойових дій - достатньо встановлення фактичного контролю над окупованими територіями.

В залежності від того, чи окуповано всю територію держави, чи її частину, виділяють також повну чи часткову окупацію.

Наведені вище визначення, хоча й є усталеними, проте мають доктринальний характер. Разом із цим треба враховувати, що відповідно до п. «а» ст. 3 Резолюції ГА ООН 3314, актом агресії є саме військова окупація, незалежно від її тимчасового характеру, яка й є результатом такого вторгнення або нападу.

Оцінюючи сукупність та результати дій представників держави-агресора на окупованих територіях, необхідно враховувати вироблену у рішеннях Міжнародного кримінального суду (далі за текстом - МКС) (із посиланням на відповідну літературу з основ ведення воєнних дій) пос-

лідовність встановлення факту здійснення ефективного контролю окупованих територій.

Як зазначає Йорам Дінштейн, ефективний контроль є *conditio sine qua non* воюючої (*belligerent*) окупації. Водночас визначення точного обсягу контролю, який об'єктивно вважається «ефективним», є проблемою, що не піддається точному вимірюванню. Зокрема, оптимальний розмір окупаційної армії та спосіб її розгортання не можуть бути визначені *a priori*. Обставини відрізняються від однієї окупованої території до іншої, а необхідний ступінь ефективного контролю може залежати від рельєфу місцевості, щільності населення та цілого комплексу інших чинників [5, р. 43-44].

Сам факт окупації певної території характеризується трьома складовими:

1) несанкціонована присутність іноземних сил на території іншої держави;

2) здатність іноземних сил здійснювати владу над відповідною територією замість місцевого суверена (здійснення ефективного контролю);

3) пов'язана із цим нездатність останнього здійснювати свою владу над територією.

Найважливішою та найскладнішою частиною доведення події окупації є встановлення факту здійснення ефективного контролю збройними силами окупуючої сторони над захопленими територіями. В МГП та рішенні Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (МТКЮ), зокрема, п. 217 судового рішення *Prosecutor v. M. Naletilić and V. Martinović, Judgment, Case No. IT-98-34-T*, наведе-

дено критерії, які дають змогу визначити, чи здійснювала окупуюча держава ефективний контроль над зайнятими територіями (що є передумовою визнання факту окупації). До таких критеріїв віднесено наступні:

а) окупаційна держава повинна бути в змозі замінити власною владою владу органів окупованої держави, які мають бути позбавлені можливості публічно функціонувати;

б) сили окупованої держави здалися, були розгромлені або відступили; у цьому зв'язку райони бойових дій не можуть вважатися окупованою територією. Водночас епізодичний місцевий опір, навіть успішний, не впливає на реальність окупації;

с) окупаційна держава має достатні сили, розміщені на місці, або спроможність направити війська в розумний строк, щоб забезпечити відчутність влади окупаційної держави;

д) на території була створена тимчасова адміністрація;

е) окупаційна держава видавала розпорядження для цивільного населення та забезпечувала їх виконання [6].

Іншими словами, якщо у відповідній місцевості протягом певного часу було встановлено такий ступінь контролю, який відповідає наведеним вище критеріям, цю місцевість весь період існування такого контролю необхідно вважати окупованою.

Різниця між «ефективним контролем військовими з'єднаннями та підрозділами» і «ефективним контролем окупаційної влади» полягає виключно у суб'єкті утримання контролю та етапі фактичного контролю над окупованою територією. При здійсненні воєнного вторгнення первинний контроль встановлюється та

утримується військовими з'єднаннями та підрозділами, які в подальшому ініціюють та супроводжують процес формування окупаційних адміністрацій переважно з цивільних осіб (як мешканців окупованої території чи окупованої держави, так і громадян держави-агресора) та переходу окремих владних повноважень до новостворених адміністрацій.

Що стосується МГП, то, згідно наданого у ст. 42 Гаазької конвенції 1907 року визначення, презюмується факт встановлення влади армії супротивника як початкового етапу окупації та формування механізму реалізації владних функцій на подальших етапах.

Здійснення окупації території іншої держави без попереднього здійснення ефективного контролю зі сторони військових з'єднань та підрозділів не є можливим, оскільки така подія не містить відповідних критеріїв, передбачених МГП щодо факту військової окупації. У разі добровільного проголошення представником влади населеного пункту про перехід під юрисдикцію держави-агресора, такі дії необхідно розглядати в контексті злочинів проти основ національної безпеки України, зокрема тих, що передбачені ст.ст. 109-110 та 111 КК України.

Відсутність фактів прийняття рішень, обов'язкових для виконання цивільним населенням на території, зайнятій силами держави-агресора, а також одночасна із цим робота органів державної влади держави-суверена також свідчать про відсутність правового факту окупації. Разом із цим необхідно враховувати рішення у справі ДРК проти Уганди (2005), яким Міжнародний суд ООН досліджував, чи здійснювала Уганда

загальний контроль над конголезькими повстанськими групами. Підхід, застосований МС ООН у справі ДРК проти Уганди, у поєднанні з позицією МТКЮ та сучасною міжнародно-правовою доктриною, не виключає можливості розгляду опосередкованого ефективного контролю як форми реалізації окупаційної влади за умови здійснення реального владного впливу через підконтрольні місцеві утворення.

Поняття опосередкованого ефективного контролю лише обмежено розглядалося в юридичній доктрині або у військових настановах. Тут стверджується, що критерій, який вимагає військової присутності ворожих іноземних військ, є виконанням у разі застосування теорії опосередкованого ефективного контролю, оскільки загальний контроль, здійснюваний над місцевими суб'єктами, які самі мають ефективний контроль над відповідними районами, перетворює осіб, що належать до цих суб'єктів, на «агентів» або «допоміжні сили» іноземної держави. Такий контроль, здійснюваний над цими місцевими суб'єктами, відображає реальний та ефективний зв'язок між групою осіб, які здійснюють ефективний контроль, та іноземною державою, що діє через цих посередників [7].

«Тимчасово окуповані території» - категорія, уведена у вітчизняному законодавстві Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [8]. Відповідно до п. 7 ст. 1-1 зазначеного Закону, тимчасово окупованою російською федерацією територією України (тимчасово окупована територія) визнаються частини території України, в межах яких

збройні формування російської федерації та окупаційна адміністрація російської федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування російської федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації російської федерації.

По великому рахунку термін, що міститься у вітчизняному законодавстві, враховує загальне визначення окупованої території стосовно конкретного випадку – російсько-української війни, яка почалась в 2014 році. Зазначене визначення не може бути використане як для цілей статті 437 КК України, так і в межах встановлення факту окупації в контексті злочину, передбаченого ст. 8 bis Римського статуту МКС. Згідно зі ст. 19 Закону України «Про правотворчу діяльність» [9] чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що укладаються відповідно до Конституції України та мають на території України вищу юридичну силу, ніж нормативно-правові акти, зазначені у пунктах 3-13 ч. 2 ст. 19 вказаного вище Закону, і є обов'язковими до виконання на території України. Означена норма вказує на обов'язковість врахування критеріїв окупації території, передбачених саме ст. 42 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї.

Разом із цим в МГП існує єдина позиція з приводу того, що окупація – це тимчасове явище. Тому, в принципі, термін «тимчасова окупація території» є цілком тотожним терміну «окупація території». З іншого боку, термін «тимчасова», ужитий у вітчизняному законодавстві, носить

політичний характер та характеризує прагнення Української Держави поновити свій суверенітет над територіями, окупованими російською федерацією з 2014 року.

Термін «окупаційна адміністрація російської федерації» використовується у п. 6 ст. 1-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», де під цим терміном розуміється сукупність державних органів і структур російської федерації, функціонально відповідальних за управління тимчасово окупованими територіями та підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних повноважень на тимчасово окупованих територіях та які виконували чи виконують властиві органам державної влади чи органам місцевого самоврядування функції на тимчасово окупованій території України, в тому числі органи, організації, підприємства та установи, включаючи правоохоронні та судові органи, нотаріусів та суб'єктів адміністративних послуг.

Що стосується терміну «військово-цивільна адміністрація російської федерації», то воно є нормативно неврегульованим як в законодавстві держави-агресора, так і у вітчизняному законодавстві. У травні 2022 року групою депутатів фракції «Справедлива Росія – За Правду» було здійснено спробу сформувати правову основу діяльності військово-цивільних адміністрацій шляхом підготовки проекту федерального закону «Про внесення змін до Федерального закону «Про порядок надання російською федерацією військового і цивільного персоналу для участі в діяльності з підтри-

мання або відновлення міжнародного миру і безпеки». Зазначений законопроект передбачав включення такого положення: «У разі необхідності та у разі ухвалення рішення про направлення за межі території російської федерації військових формувань збройних сил російської федерації для участі в миротворчій діяльності, за рішенням президента російської федерації на таких територіях може встановлюватися тимчасова адміністрація з метою забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина, а також підтримання громадського порядку».

Під тимчасовою адміністрацією в законопроекті пропонувалося розуміти «тимчасовий орган виконавчої влади, що здійснює діяльність із забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення безпеки життєдіяльності населення, підтримання громадського порядку, забезпечення соціального захисту населення, а також організації взаємодії зі збройними силами російської федерації». Іншими словами, військово-цивільна адміністрація з погляду представників держави-агресора являє собою тимчасове утворення, що охоплює виконання функцій органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних та судових органів. Ключовою ознакою незаконності існування та функціонування таких утворень є те, що нормативно-правовою основою їх діяльності є законодавство російської федерації чи самопроголошених місцевих органів на окупованих територіях.

В наведеному контексті необхідно враховувати рішення МС ООН у справі ДРК проти Уганди (2005 р.), у якому біло зроблено наступний висновок:

«Для того щоб дійти висновку щодо того, чи є держава, збройні сили якої перебувають на території іншої держави внаслідок втручання, «окупаційною державою» у значенні цього терміна в *jus in bello*, Суд повинен дослідити, чи існують достатні докази того, що відповідна влада була фактично встановлена і здійснювалася державою-інтервентом у спірних районах. У цій справі Суд має переконатися, що збройні сили Уганди в ДРК не лише дислокувалися в окремих місцях, але й замінили власною владою владу Конголезького уряду» [10].

Таким чином, оскільки з точки зору України будь-які квазівладні утворення на окупованих територіях є окупаційними, яку б назву вони не мали в науковій доктрині, законодавстві чи побуті держави-агресора, щодо них доцільно вживати термін «окупаційна адміністрація російської федерації» або «окупаційна адміністрація держави-агресора».

Висновки. Підсумовуючи наведене вище, необхідно зазначити таке.

По-перше, ні в доктрині кримінального права України, ні у вітчизняному законодавстві не міститься визначення та критеріїв такої форми збройної агресії, як «окупація», оскільки, як убачається, у цьому випадку законодавець залишає розуміння такого поняття на розсуд правозастосовника з урахуванням доктрини міжнародного права. Разом із цим, як

було показано, у міжнародному гуманітарному праві це питання також остаточно не врегульоване, а в міжнародній судовій практиці МКС містяться рекомендаційні положення, що з часом хоча й набули характеру судового прецеденту, проте не повною мірою відповідають реаліям сучасних бойових дій.

По-друге, оскільки поняття окупації не має чіткого визначення, а її критерії (окрім загального розуміння) відсутні, то саме поняття «окуповані території» не може бути однозначно застосоване до територій, які такими можна вважати з огляду на практику МКС. Отже, квазівладні органи, утворені державою-агресором на захоплених територіях України, можуть бути визначені як «окупаційна адміністрація» лише доктринально, що створює певні ризики для окремих процесуальних рішень, пов'язаних із притягненням громадян України до кримінальної відповідальності за вчинення окремих форм колабораційної діяльності.

По-третє, чітке визначення поняття та критеріїв окупації є важливим також у контексті встановлення окремих форм злочину, передбаченого ст. 437 КК України, а також певних обставин, обов'язкових для встановлення складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 111-2, 127, 146-1, 332-1, 436-2 та 438 КК України.

Список використаних джерел

1. Ferraro T. Determining the Beginning and End of an Occupation under International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. 2012. Vol. 94, No. 885. P. 133-163. URL: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-885-ferraro.pdf> (дата звернення: 02.05.2026).
2. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10 груд. 2024 р. у справі № 202/13808/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123734238> (дата звернення: 02.05.2026).

3. Олейніков Д. О., Наумюк С. А., Русінов Є. О. Новели законодавства про кримінальну відповідальність за геноцид та злочини проти людяності: науково-практичний коментар до ст. 442 та ст. 442-1 КК України. Київ : Алерта, 2025. 304 с.
4. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція; Міжнародний документ від 18.10.1907. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 03.05.2026)
5. Dinstein Y. The International Law of Belligerent Occupation. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. P. 42–45.
6. Prosecutor v. Mladen Naletilić and Vinko Martinović, Case No. IT-98-34-T, Trial Judgment, 31 March 2003. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/jud_supplement/supp42-e/naletilic.htm (дата звернення: 02.05.2026).
7. Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1949, p. 174, International Court of Justice, 11 April 1949. URL: <https://www.icj-cij.org/case/4> (дата звернення: 02.05.2026).
8. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квіт. 2014 р. № 1207-VII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 03.05.2026).
9. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 03.05.2026).
10. Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, p. 168, International Court of Justice, 19 December 2005, para. 173. URL: <https://www.icj-cij.org/node/103161> (дата звернення: 03.05.2026).

References

1. Ferraro, T. (2012). Determining the beginning and end of an occupation under international humanitarian law. *International Review of the Red Cross*, 94(885), 133–163. <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-885-ferraro.pdf>
2. Criminal Cassation Court within the Supreme Court. (2024, December 10). Resolution in Case No. 202/13808/23. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123734238>
3. Oleinikov, D. O., Naumiuk, S. A., & Rusinov, Ye. O. (2025). *Novely zakonodavstva pro kryminalnu vidpovidalnist za henotsyd ta zlochyny proty liudianosti: Naukovo-praktychnyi komentar do st. 442 ta st. 442-1 KK Ukrainy* [Novels of legislation on criminal liability for genocide and crimes against humanity: Scientific and practical commentary to Articles 442 and 442-1 of the Criminal Code of Ukraine]. Alerta.
4. Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and its Annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. (1907, October 18). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
5. Dinstein, Y. (2009). *The international law of belligerent occupation* (pp. 42–45). Cambridge University Press.
6. Prosecutor v. Mladen Naletilić and Vinko Martinović, Case No. IT-98-34-T, Trial Judgment (2003, March 31). International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/jud_supplement/supp42-e/naletilic.htm
7. Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1949, p. 174 (1949, April 11). International Court of Justice. <https://www.icj-cij.org/case/4>

8. Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine" No. 1207-VII (2014, April 15). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

9. Law of Ukraine "On Law-Making Activity" No. 3354-IX (2023, August 24). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

10. Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, p. 168 (2005, December 19). International Court of Justice. <https://www.icj-cij.org/node/103161>

Olieinikov D. O., *Candidate of Legal Sciences (PhD in Law), Professor of the Special Department, Yaroslav Mudryi National Law University*

e-mail: d.o.olieinikov@nlu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8515-5241>

Occupation as a Contextual Element of Collaboration Activity: International Legal and Criminal Law Dimensions

The article provides a comprehensive analysis of occupation as a contextual element of collaboration activity in the context of a contemporary international armed conflict and the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The study examines the international legal and criminal law dimensions of the concept of occupation, as well as its significance for the legal qualification of certain forms of collaboration activity envisaged under Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine. Particular attention is devoted to the analysis of the legal positions formulated by the Supreme Court in the ruling of the Criminal Cassation Court dated 10 December 2024 in Case No. 202/13808/23, in which occupation was effectively regarded as an inherent precondition for the existence of collaboration activity.

It is substantiated that establishing the fact of occupation is of fundamental importance for the criminal law assessment of acts bearing characteristics of collaboration activity, since occupation in a number of instances functions as a contextual element of the respective criminal offence. It is determined that the approach proposed by the Supreme Court reflects the structural features of the gravest international crimes, which are characterized by the presence of contextual elements extending beyond the traditional structure of a criminal offence.

Based on an analysis of the provisions of international humanitarian law, in particular Article 42 of the 1907 Hague Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land, the case law of the International Court of Justice and the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, as well as contemporary international legal doctrine, the article examines the criteria for determining occupation of territory and the effective control exercised by an occupying power. The interrelationship between the concepts of "occupation," "temporarily occupied territory," and the "occupation administration of the aggressor State" is analysed, alongside the issue of indirect effective control exercised over territory through subordinate local entities.

The article argues that the absence of clear criteria for defining occupation in domestic criminal legislation, together with the ambiguity of certain international

legal approaches, creates risks for law enforcement practice, particularly with regard to the legal qualification of collaboration activity and other criminal offences related to the occupation of territory. The author concludes that there is a need for further doctrinal elaboration of the concept of occupation and for the development of clearer criteria for its determination for the purposes of criminal law qualification.

Keywords: *occupation, collaboration activity, contextual element, international humanitarian law, effective control, occupation administration, temporarily occupied territory, crimes against the foundations of national security, criminal law qualification.*

Цитування за ДСТУ 8302:2015: Олейніков Д. О. Окупація як контекстуальна ознака колабораційної діяльності: міжнародно-правовий та кримінально-правовий вимір. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2026. № 2(36). С. 218-229. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2026.2.19>.

Citation APA: Olieinikov, D. O. (2026). Okupatsiia yak kontekstualna oznaka kolaboratsiinoi diialnosti: mizhnarodno-pravovyi ta kryminalno-pravovyi vymir [Occupation as a contextual element of collaboration activity: international legal and criminal law dimensions]. *Bulletin of the Penitentiary association of Ukraine*, 2(36), 218-229. <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2026.2.19>

Внесок автора. Автор самостійно здійснив концептуалізацію дослідження, аналіз джерел, підготовку тексту статті та формулювання висновків. Автор ознайомився з остаточною версією рукопису, схвалив її та погодився з поданням статті до публікації.

Академічна доброчесність. Автор підтверджує оригінальність, точність і достовірність тексту статті та наведених у ній результатів, а також дотримання принципів академічної доброчесності.

Використання інструментів штучного інтелекту. Автор засвідчує, що під час підготовки цієї статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Фінансування. Дослідження виконано в межах наукової діяльності авторів у відповідних установах і не мало окремого зовнішнього фінансування.

Author Contribution. The author independently conceptualized the study, analyzed the sources, prepared the text of the article, and formulated the conclusions. The author reviewed the final version of the manuscript, approved it, and agreed to submit the article for publication.

Academic Integrity Statement. The author confirms the originality, accuracy, and reliability of the text of the article and the results presented therein, as well as compliance with the principles of academic integrity.

Use of Artificial Intelligence Tools. The author certifies that no artificial intelligence tools were used in the preparation of this article.

Conflict of Interest. The author declares that there is no actual or potential conflict of interest.

Funding. The research was conducted within the framework of the author's academic activities at the relevant institutions and did not receive special external funding.

Надійшла: 05.05.2026

Прийнята до друку: 20.05.2026

Опублікована: 31.05.2026

Received: 05 May 2026

Accepted for publication: 20 May 2026

Published: 31 May 2026